

بررسی تأثیر ساختار خانواده بر گرایش به رفتارهای پرخطر و ابعاد سازگاری (عاطفی، اجتماعی، آموزشی و کل) در دانش‌آموزان خانواده-های تک‌همسری و چندهمسری

بهزاد ریگی کوته،* حسنعلی بختیار نصرآبادی،**

فریبا سپهری،*** کمال نصرتی هشی****

چکیده

خانواده و ساختار آن نقش بسزایی در رشد، شکل‌گیری شخصیت و سلامت روان اعضای آن به‌خصوص فرزندان ایفا می‌کند. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر ساختار خانواده (تک‌همسری، چندهمسری)

* - کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه اصفهان. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

biatrigi@yahoo.com

** - دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان.

h.nasrabadi89@gmail.com.

*** - کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه اصفهان. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

Sepehri_f66@yahoo.com

**** - دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه اصفهان.

kamalnosrati1367@yahoo.com

بر گرایش به رفتارهای پرخطر و سازگاری دانش آموزان دبیرستانی انجام شده است.

روش پژوهش از نوع علی-مقایسه‌ای (پس رویدادی) و جامعه آماری آن کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه شهرستان خاش استان سیستان و بلوچستان بوده است که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، تعداد ۷۹ دانش آموز پسر (از خانواده تک‌همسری) و ۷۱ دانش آموز پسر (از خانواده چندهمسری) بین سنین ۱۴ تا ۱۷ سال به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار به کار رفته در پژوهش حاضر، پرسشنامه رفتارهای پرخطر و مقیاس سازگاری دانش آموزان دبیرستانی بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و استنباطی (تی مستقل و رگرسیون) انجام شده است.

یافته‌های پژوهش نشان داد که بین دو گروه به لحاظ رفتارهای پرخطر و سازگاری تفاوت معناداری وجود دارد ($p < 0/01$) و در میان دانش آموزان خانواده‌های چندهمسری میزان سازگاری، کم و گرایش به رفتارهای پرخطر، زیاد است.

بر پایه نتایج به دست آمده، آگاهی دادن به خانواده‌ها در زمینه اثرات منفی ساختار همسرگزینی چندهمسری می‌تواند بر کاهش گرایش به رفتارهای پرخطر و سازگاری دانش آموزان مؤثر باشد.

واژه‌های کلیدی

ساختار خانواده، رفتارهای پرخطر، ابعاد سازگاری.

مقدمه

بسیاری از محققان تحقیقات خود را به ساختار خانواده تک‌همسری^۱ و هنجارهای فرهنگی فردگرا در اروپا و شمال آمریکا معطوف کرده‌اند؛ با وجود این، در بعضی فرهنگ‌های دنیا (از جمله آفریقا، آسیا، خاورمیانه و اقیانوسیه) کودکان و نوجوانان زیادی در خانواده‌های چندهمسری^۲ زندگی می‌کنند (هنریچ، بوید، ریچرسون، ۲۰۱۲). از این رو، در طی دو دهه گذشته مسئله چندهمسری توجه بسیاری از محققان و سیاست‌مداران را به خود جلب کرده است. به ویژه، نگرانی از تأثیر این پدیده بر رفتار، هیجانات و سازگاری تحصیلی فرزندان، باعث شده تا پژوهش‌های کمی و کیفی در این زمینه انجام شود (البدور، اونجوزی، کاریدین، ابوسعید، ۲۰۰۲).

بعضی از صاحب‌نظران معتقدند چندهمسری می‌تواند به طرق زیر مشاهده گردد: الف) ازدواج یک مرد با دو یا چند زن؛ ب) ازدواج یک زن با دو یا چند مرد؛ ج) دو یا چند زن به طور همزمان با دو یا چند مرد ازدواج کنند (فرانکو،

۱-Monogamy

۲-Pologamy.

۳-Henrich, Boyd & Richerson.

۴-Elbedour, Onwuegbuzie, Caridine, Abu-Saad.

جوست و کاستان،^۱ ۲۰۱۱؛ سینها و بهارات،^۲ ۱۹۸۵؛ والسینر،^۳ ۱۹۸۹). اما شکل شایع‌تر ازدواج‌های چندهمسری ازدواج یک مرد با چند زن است که در برخی فرهنگ‌ها که شغل اصلی آن‌ها کشاورزی است به دلیل وجود تعداد زیادی از کودکان و نیاز به نیروی کار در زمین‌های کشاورزی، رایج بوده است (اسچیدل،^۴ ۲۰۰۹؛ آلکنراوی و لیگتمن،^۵ ۲۰۰۰). محققان علل عمده چندهمسری را تمایل به افزایش تعداد کودکان، زنان نازا، مرگ و میر بالای کودکان و وجود زنان بیشتر در سن ازدواج نسبت به مردان می‌دانند (کلومگا،^۶ ۱۹۷۷).

با توجه به مطالعات انجام شده، فرزندان در چنین خانواده‌هایی (چندهمسری) اغلب تأثیرات منفی‌تر و مخرب‌تری را تجربه می‌کنند؛ مثلاً فرزندان چنین خانواده‌هایی بیشتر احتمال دارد که مدرسه را رها کنند، معتاد به الکل و سیگار شوند، درگیری و بزهکاری بیشتری داشته باشند و مشکلات رفتاری، طلاق و احساس تنهایی نیز در آن‌ها بیشتر است (سلطان، الشمسی، فلچر،^۷ ۲۰۰۵). بنانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

-
- ۱-Franko, Jauset & Castane.
 ۲-Sinha, & Bharat.
 ۳-Walsiner.
 ۴-Scheidel.
 ۵-Al-Krenawi & Lightman.
 ۶-Klomegah.
 ۷-Sultan, Shamsi & Fulcher.

از این رو، یکی از مسائل مهم - که شدیداً تحت تأثیر ساختار خانواده است - گرایش به رفتارهای پرخطر^۱ در نوجوانان است. رفتارهای پرخطر، رفتارهایی هستند که سلامت و بهزیستی نوجوانان و جوانان را در معرض خطر قرار می‌دهند. رفتارهای پرخطر اغلب به دو گروه تقسیم می‌شوند: گروه اول شامل سلامت خود فرد را به خطر می‌اندازد و گروه

دوم رفتارهایی هستند که سلامت و تندرستی دیگر افراد جامعه را تهدید می‌کند. لذا از آنجا که میزان خطرپذیری نوجوانان و جوانان نسبت به دیگر گروه‌های سنی بالاتر است، در آنها گرایش بیشتری به این نوع رفتارها دیده می‌شود. از جمله رفتارهای پرخطری که برای دیگران تهدیدکننده است می‌توان به رفتارهای ضد اجتماعی مثل دزدی، پرخاشگری، گریز از مدرسه، فرار از خانه و رفتارهای جنسی اشاره کرد و از جمله رفتارهای پرخطری که برای خود فرد خطر آفرین است می‌توان به مصرف الکل، مصرف سیگار و روابط جنسی نامطمئن اشاره کرد (کارگریگ و گرویر^۲، ۲۰۰۳).

بررسی‌های به عمل آمده بیانگر این است که ساختار خانواده بر سازگاری و سلامت روان فرزندان تأثیر می‌گذارد و فرزندی که در خانواده‌های ناسالم رشد می‌کنند در مقایسه با آن‌هایی که در خانواده‌های سالم رشد می‌کنند سازگاری ضعیف‌تر، رفتار پرخاشگرانه و ضد اجتماعی بیشتر، مشکلات ارتباطی، نرخ بالای ترک تحصیل،

۱-Risky behavior.

۲-Carr Gregg & Grover.

فعالیت جنسی و شیوع بالاتر سوء مصرف مواد و اعتیاد به الکل و سیگار، خودپنداره ضعیف، مشکلات عاطفی را نشان می‌دهند (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱؛ نوابخش و واحدی، ۱۳۸۹؛ سانی و همکاران، ۲۰۱۰؛ ونت، هاردستلی، مورگان و بلیر،^۱ ۱۹۹۴).

ازدواج دوباره در خانواده‌های چندهمسری اغلب به انحلال خانواده منجر می‌شود. به عنوان مثال، مرد ممکن است همسر قبلی خود و فرزندانش را برای ازدواج با همسر جدید ترک کند. در چنین شرایطی با توجه به این که پدر در تربیت فرزندان حضور ندارد، فرزندان اغلب احساس غم و اندوه و رهاشدگی را تجربه می‌کنند. تحقیقات نیز نشان می‌دهد که فقدان پدر در خانه با عملکرد تحصیلی ضعیف و با بروز رفتارهای پرخطر بیشتر همراه است (نصیرزاده و زال‌پور، ۱۳۹۰؛ سلطان، الشمسی و فلچر، ۲۰۰۵؛ الدارمکی، ۲۰۰۱؛ هترینگ و هاگان، ۱۹۸۶). به طور کلی، فقدان پدر عوامل استرس‌زای زیر را برای فرزندان به همراه خواهد داشت: (۱) استرس‌های اقتصادی؛ (۲) ادراک رهاشدگی از سوی پدر؛ (۳) انزوای اجتماعی؛ (۴) تعارض پدر و مادر؛ (۵) عدالت بین فرزندان (الکوبسی، ۲۰۰۱؛ فینچمن،^۲ ۱۹۹۸).

از دیگر سو، این احتمال وجود دارد که تغییر از یک نظام تک‌همسری به یک نظام چندهمسری خللی عمده در سیستم خانواده ایجاد کند. با توجه به

۱-Wenk, Hardesty, Morgan, & Blair.

۲-Fincham.

این که تغییر در هر بخش سیستم، بخش‌های دیگر آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد، از این رو، عامل استرس‌زا که به نوجوان تحمیل شده او را دچار احساس عدم امنیت می‌کند، که این مسئله به نوبه خود منجر به بروز رفتار ناسازگارانه در آنها می‌شود (فیلیپس، ۲۰۰۱). هم‌چنین وجود فرزندان بیشتر و کار نکردن زنان در خارج از خانه باعث می‌شود تا به طور کلی خانواده از نظر اقتصادی تحت فشار باشد و بر روی کار فرزندان سرمایه‌گذاری نکند. این عوامل استرس‌زای اقتصادی بر شادی کودکان و سلامت روان آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد (آقاجانیان و ایزه، ۲۰۰۰).

بر این اساس، محققان در این پژوهش به‌خاطر نقش و اهمیت ساختار خانواده بر روی اخلاق و تربیت فرزندان، به بررسی تأثیر ساختار خانواده بر روی گرایش‌های دانش‌آموزان به رفتارهای پرخطر و ابعاد سازگاری در دانش‌آموزان خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری پرداخته‌اند تا با دست یافتن به نتایج چنین تحقیقاتی، اقدامات پیشگیرانه در راستای موضوع انجام شود.

پیشینه پژوهش

تاکنون تحقیقاتی درباره تأثیر ساختار خانواده بر روی دانش‌آموزان در داخل و خارج از کشور انجام شده که خلاصه نتایج آن‌ها از این قرار است:
در پژوهش ریگی کومه و همکاران (۱۳۹۲) با عنوان «تأثیر ساختار خانواده (تک‌همسری- چندهمسری) بر سبک‌های هویت

دانش آموزان»، به این نتیجه دست یافتند که بین دو گروه دانش آموزان تفاوت معناداری وجود دارد و دانش آموزان خانواده‌های چندهمسری به طور معناداری در سبک سردرگم و آشفته نمرات بالاتری داشتند.

پژوهش زارعی در سال (۱۳۸۹) که به «بررسی رابطه بین شیوه‌های فرزندپروری با ارتکاب نوجوانان به رفتارهای پرخطر» پرداخت، حاکی از آن بود که رابطه معناداری بین شیوه‌های فرزندپروری آسان‌گیرانه و دموکراتیک با ارتکاب نوجوانان به رفتارهای پرخطر وجود دارد.

مریم سلطانی و همکاران (۲۰۰۵) در تحقیقی با عنوان «تأثیر چندهمسری بر زنان اول و فرزندان آنها در امارات متحده» گزارش دادند که چندهمسری با مشکلات روانشناختی و کاهش عملکرد آموزشی کودکان همراه است.

شاپ و همکاران^۱ در سال ۲۰۰۱ به تأثیرات منفی پدر و مادر از قبیل نظارت کم، تربیت نادرست، عدم انسجام خانواده که در خانواده‌های چندهمسری بیشتر دیده می‌شود، بر افزایش گرایش نوجوانان به رفتارهای پرخطر اشاره کرد.

پژوهش البدور، بارت، هکتنر^۲ (۲۰۰۰) نشان داد کودکانی که در خانواده‌های چندهمسری زندگی می‌کنند میزان بالاتری از تعارض زناشویی و خشونت خانوادگی را تجربه می‌کنند.

۱-Shope at el.

۲-Elbedour, Bart,& Hektner.

اویفسو و ادگوک (۱۹۹۲) در پژوهشی که در نیجریه انجام دادند بدین نتیجه رسیدند که نوجوانان پسر خانواده‌های تک‌همسری سازگاری بیشتری نسبت به نوجوانان پسر خانواده‌های چندهمسری دارند که دلیل این امر آن است که در خانواده‌های چندهمسری به دلیل عدم ثبات و تفاوت شرایط خانوادگی، زمینه برای ناسازگاری بیشتر می‌شود.

مطالعه ویر^۱ (۱۹۷۹) نشان داد که ازدواج‌های چندهمسری بیش از ازدواج‌های تک‌همسری به دلیل مشکلاتی از قبیل درگیری‌ها، تنش‌ها و حسادت‌ها گسسته می‌شوند و فیلیپس نیز (۲۰۰۱) در پژوهش خود بیان کرد که ربان در خانواده‌های چندهمسری اغلب از وضع موجود ناراضی هستند، به‌ویژه با آمدن همسر سوم که می‌تواند حس مورد سوء استفاده واقع شدن را ایجاد کند.

نکته قابل ذکر در پژوهش‌های انجام‌شده این است که پیشینه پژوهش‌هایی که درباره نقش ساختار خانواده چندهمسری انجام گرفته محدود است. نیز پژوهش‌های اندکی به خصوص در ایران درباره این مسئله صورت گرفته است؛ حتی می‌توان گفت که در ارتباط با موضوع این پژوهش تحقیقاتی زیادی انجام نشده است. لذا پژوهش حاضر در نوع خود پژوهشی بدیع است. از این رو، با توجه به اهمیت نقش ساختار خانواده بر رفتارهای پرخطر و سازگاری، پژوهش حاضر می‌تواند مؤثر باشد.

فرضیه‌های پژوهش

با توجه به هدف اصلی این مقاله که به دنبال بررسی ساختار چندهمسری بر رفتارهای پرخطر است، فرضیات زیر مطرح هستند:

- ۱) بین دانش‌آموزان خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری از نظر گرایش به رفتارهای پرخطر تفاوت وجود دارد.
- ۲) بین دانش‌آموزان خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری از نظر ابعاد سازگاری تفاوت وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی و از نوع علی-مقایسه‌ای است.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش کلیه دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری شهرستان خاش در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰ است که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۷۹ دانش‌آموز پسر (از خانواده تک‌همسری) و ۷۱ دانش‌آموز پسر (از خانواده چندهمسری) بین سنین ۱۷-۱۴ سال به عنوان نمونه انتخاب شدند. با اخذ مجوز از سازمان آموزش و پرورش و رضایت آزمودنی، پرسش‌نامه‌ها در اختیار آنها قرار گرفت. شرکت کنندگان در پژوهش بر حسب مقطع (متوسطه)، قومیت (بلوچ بودن) و نوع ساختار خانواده (تک‌همسری، چندهمسری) در تحقیق جای داده شدند.

ابزار گردآوری داده‌ها

ابزارهای به کار رفته در پژوهش حاضر، پرسش‌نامه رفتارهای پرخطر و مقیاس سازگاری دانش آموزان دبیرستانی بوده است.

الف) برای سنجش رفتارهای پرخطر از مقیاس سنجش رفتارهای پرخطر (YRBS)^۱ استفاده شد که با اقتباس از پرسشنامه رفتارهای پرخطر مرکز کنترل بیماری‌های آمریکا (CDC)^۲ در سال ۱۹۸۹، طراحی و تنظیم شده است. مبنای نظری که برنر و همکاران (۱۹۹۵) می‌کنند، مجموعه رفتارهای مغایر با

سلامت جسمانی است که خطر بیماری و مشکلات اجتماعی را افزایش داده و به میزان زیادی مرگ و میر در نوجوانان و بزرگسالان را سبب می‌شود. بر این اساس، این پرسشنامه ارزیابی رفتارهای پرخطر را در حیطه‌های رانندگی، خشونت، استعمال دخانیات، مصرف مشروبات الکلی، مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، تغذیه و تحرک جسمانی و دوستان ناباب به صورت فراوانی و شدت در دوره‌های ماهانه و سالانه در قالب ۷۲ گویه بررسی می‌کند (بخشانی و همکاران، ۱۳۸۶). فرم مورد استفاده در این پژوهش، ۲۵ گویه داشت که شدت رفتارهای

۱- Youth Risk Behavior Survey.

۲- Control Disease Center.

پرخاطر را در دوره سه ماهه اخیر در حیطه‌های خشونت (حمل سلاح سرد و مشارکت در نزاع فیزیکی)، استعمال دخانیات، مصرف مشروبات الکلی، مواد مخدر و داروهای روانگردان، روابط جنسی پرخاطر، تغذیه و تحرک جسمانی و دوستان ناباب ارزیابی کرد. پاسخ‌دهی ۶ گویه این پرسشنامه به صورت بلی/ خیر (با نمره‌گذاری ۰ و ۱) و سایر سؤال‌ها در طیف لیکرت از هرگز تا خیلی زیاد (با نمره‌گذاری ۰ تا ۴) بوده است. با توجه به این که این پرسشنامه، رفتارهای پرخاطر را در دو بُعد فراوانی و شدت ارزیابی می‌کند، لذا می‌توان نمره شدت گرایش به رفتارهای پرخاطر را براساس جمع نمره‌های خرده مقیاس‌های پرسشنامه با یکدیگر به دست آورد. برنر و همکاران (۲۰۰۲) پایایی این پرسشنامه را با روش آزمون بازآزمون به فاصله دو هفته و با محاسبه ضریب کاپا بین همه آیت‌ها بین ۰/۲۳ تا ۰/۹۰ به دست آوردند. در ایران هم بخشانی و همکاران، (۱۳۸۶) پایایی آن را با روش بازآزمایی و محاسبه ضریب کاپا برای تمامی آیت‌ها ۸۵٪ به دست آوردند. ضریب پایایی به دست آمده در پژوهش حاضر با استفاده از آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۲ به دست آمد.

ب) به منظور ارزیابی میزان سازگاری دانش‌آموزان، از پرسشنامه سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی استفاده شد. این پرسشنامه در صدد آن است تا دانش‌آموزان دبیرستانی (گروه سنی ۱۴ تا ۱۸ ساله) با سازگاری خوب را از دانش‌آموزان با سازگاری ضعیف در سه حوزه

سازگاری (عاطفی، اجتماعی و آموزشی) جدا سازد. به دلیل بار منفی سوالات، نمره بالا در این پرسشنامه نشان‌دهنده ناسازگاری بیشتر در سه حیطه (عاطفی، اجتماعی و آموزشی) است. پرسشنامه از طریق همبسته کردن نمرات پرسشنامه با درجه‌بندی‌های مدیریت هوستل اعتباریابی شد. این درجه‌بندی روی داده‌های حاصل از ۶۰ دانش‌آموز که در دبیرستان چندمنظوره کالج پانتا زندگی می‌کردند انجام شده بود. مدیریت هوستل دانش‌آموزان را در مقیاس نقطه‌ای یعنی: خیلی خوب، خوب، متوسط، ضعیف و خیلی ضعیف در جهت سازگاری‌شان درجه‌بندی کرده بودند. همبستگی ضریب گشتاوری حاصل بین نمرات پرسشنامه و درجه‌بندی مدیران ۰/۵۱ به دست آمده بود. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برابر با ۰/۸۰ به دست آمد.

ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌های حاصل از این پژوهش، با استفاده از نرم‌افزار آماری Spss-۱۷ انجام شد. یافته‌های توصیفی این پژوهش شامل میانگین و انحراف استاندارد است. به منظور بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون t مستقل و برای مقایسه میانگین نمره‌های رفتارهای پرخطر و سازگاری دانش‌آموزان از ضریب همبستگی استفاده شد.

یافته‌ها

جدول (۱) فراوانی و درصد تعداد همسران را در خانواده های تک‌همسری و چندهمسری نشان می‌دهد.

جدول (۱): تعداد و درصد فراوانی تعداد همسران در خانواده تک‌همسری و چندهمسری

تعداد همسران	تعداد	درصد
تک‌همسری	۷۷	۰/۵۱/۳
دوهمسری	۶۷	۰/۴۴/۷
سه همسری	۴	۰/۲/۷
چهارهمسری	۲	۰/۱/۳

نتایج جدول (۱) تعداد و درصد فراوانی تعداد همسران در خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری را نشان می‌دهد. تعداد خانواده‌های تک‌همسری ۷۷ نفر (۰/۵۱/۳) و مجموع تعداد خانواده‌های چندهمسری (دوهمسری، سه‌همسری و چهارهمسری) ۷۳ نفر (۰/۴۸/۷) است.

جدول (۲): فراوانی و درصد شرکت‌کنندگان پژوهش حاضر بر حسب مقطع تحصیلی

مقطع تحصیلی	تعداد	درصد
اول دبیرستان	۹۸	۶۵/۳
دوم دبیرستان	۲۱	۱۴/۰
سوم دبیرستان	۳۱	۲۰/۷

در جدول (۳) میانگین و انحراف استاندارد دو گروه خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری نشان داده شده است.

جدول (۳): میانگین و انحراف استاندارد رفتارهای پرخطر در دو گروه خانواده‌های تک‌همسری و چندهمسری

نوع رفتار پرخطر	ساختار	میانگین	انحراف استاندارد	مستقل T	سطح معناداری
۱ رفتار پرخطر رانندگی	تک‌همسری	۶/۴۶	۳/۴۲	۲/۵۳	۰/۰۱۲
	چندهمسری	۷/۸۴	۳/۲۲		
۲ ضرب و جرح	تک‌همسری	۲/۴۹	۳/۰۵	۲/۷۵	۰/۰۰۷
	چندهمسری	۴/۱۱	۴/۰۷		
۳ مصرف دخانیات	تک‌همسری	۰/۵۲	۱/۳۶	۳/۳۷	۰/۰۰۱
	چندهمسری	۱/۷۶	۲/۸۵		
۴ مصرف مواد روانگردان و مشروبات الکلی	تک‌همسری	۰/۲۷	۰/۹۴	۲/۵۸	۰/۰۱۱
	چندهمسری	۱/۰۷	۲/۴۳		
۵ رفتار پرخطر جنسی و ایدز	تک‌همسری	۱/۹۶	۰/۹۰	-۱/۸۹	۰/۰۶۱
	چندهمسری	۲/۲۰	۰/۶۴		
۶ جسمی و کم تحرکی	تک‌همسری	۹/۰۹	۲/۴۳	۱/۲۱	۰/۲۲
	چندهمسری	۹/۵۸	۲/۴۷		

سطح معناداری	مستقل T	انحراف استاندارد	میانگین	ساختار	نوع رفتار پرخطر	
۰/۰۲۴	۲/۲۸	۰/۴۹	۰/۳۰	تک‌همسری	قانون شکنی و دوستان ناباب	۷
		۰/۷۱	۰/۵۳	چندهمسری		
۰/۰۰۱	۳/۵۲	۸/۶۲	۲۱/۵۸	تک‌همسری	کل رفتارهای پرخطر	۸
		۱۲/۳۰	۲۷/۷۴	چندهمسری		

بر اساس نتایج جدول (۳) بین خرده‌مقیاس‌های رفتارهای پرخطر (رفتار پرخطر رانندگی، قانون‌شکنی، مصرف دخانیات، مصرف مواد روانگردان، ضرب و جرح) در دو گروه چندهمسری و تک‌همسری تفاوت معناداری وجود دارد که در سطح ($\leq 0/001$) معنادار است. هم‌چنین بین کل رفتارهای پرخطر در دو گروه نیز تفاوت معناداری وجود دارد ($\leq 0/001$). در واقع، در خانواده‌های چندهمسری میزان گرایش به رفتارهای پرخطر در فرزندان آنها بیشتر از خانواده‌های تک‌همسری است. این گرایش به رفتارهای پرخطر، میزان بالایی از آسیب‌پذیری این دانش‌آموزان را در این خانواده‌ها افزایش می‌دهد.

جدول (۴) میانگین و انحراف استاندارد مقیاس سازگاری در دو گروه تک‌همسری و چندهمسری را نشان می‌دهد.

جدول (۴): میانگین و انحراف استاندارد مقیاس سازگاری در دو گروه تک‌همسری و چندهمسری

مقیاس	ساختار	میانگین	انحراف	T مستقل	سطح
-------	--------	---------	--------	---------	-----

معناداری		استاندارد			
۰/۰۰۱	-۳/۷۹	۳/۷۰	۱۱/۴۱	تک همسری	سازگاری عاطفی
		۳/۵۱	۱۳/۶۵	چند همسری	
۰/۸۳	-۰/۲۱	۳/۰۰	۱۱/۶۱	تک همسری	سازگاری اجتماعی
		۲/۷۹	۱۱/۷۱	چند همسری	
۰/۰۱۷	-۲/۴۰	۳/۹۳	۱۲/۲۰	تک همسری	سازگاری آموزشی
		۳/۲۵	۱۴/۰۲	چند همسری	
۰/۰۰۷	-۲/۷۵	۸/۸۱	۳۵/۲۳	تک همسری	سازگاری کل
		۹/۶۷	۳۹/۳۹	چند همسری	

همان گونه که نتایج جدول (۴) نشان می دهد براساس آزمون T مستقل بین سازگاری عاطفی و آموزشی دانش آموزان خانواده های تک همسری و چند همسری تفاوت معناداری وجود دارد ($\leq 0/001$). بر این اساس، دانش آموزان خانواده های چند همسری از نمرات بالاتری در مؤلفه سازگاری نسبت به دانش آموزان خانواده های تک همسری برخوردار هستند. در واقع، نمرات بالا در این مؤلفه، نشان دهنده سازگاری پایین این دانش آموزان است. بر این اساس، دانش آموزان خانواده های چند همسری از سازگاری پایین تری نسبت به گروه دانش آموزان تک همسری برخوردارند و این تفاوت بین دو گروه در سطح ($\leq 0/01$) معنادار است. در واقع، نتایج گویای این واقعیت است که

میزان پایین سازگاری در ابعاد آموزشی و عاطفی در دانش آموزان خانواده‌های چندهمسری بیشتر است و در کل نیز این سازگاری نیز پایین است.

جدول (۵) ضریب همبستگی بین رفتارهای پرخطر و سازگاری با ساختار خانواده را نشان می‌دهد.

جدول (۵): ضریب همبستگی پیروان بین ساختار خانواده (تک‌همسری - چندهمسری) و رفتارهای پرخطر

مقدار P	ضریب همبستگی	مقیاس‌ها
۰/۰۱۲	-۰/۲۰۴	رفتار پرخطر رانندگی
۰/۰۰۷	-۰/۲۲۱	ضرب و جرح
۰/۰۰۱	-۰/۲۶۸	مصرف دخانیات
۰/۰۰۹	-۰/۲۱۲	مصرف مواد روانگردان و مشروبات الکلی
۰/۰۱۱	-۰/۲۰۸	رفتار پرخطر جنسی و ایدز
۰/۰۶۱	۰/۱۵۳	جسمی و کم تحرکی
۰/۰۲۴	-۰/۱۸۵	قانون‌شکنی و دوستان ناباب
۰/۰۰۱	-۰/۲۷۰	کل رفتارهای پرخطر

بر اساس نتایج به دست آمده در جدول (۵) بین ساختار خانواده با رفتارهای پرخطر در تمامی ابعاد به جز بُعد جسمی و کم تحرکی رابطه معناداری وجود دارد که در سطح ($\leq 0/001$) معنادار است. در واقع، این نشان‌دهنده ساختار منفی خانواده بر گرایش به رفتارهای پرخطر در دانش آموزان است.

جدول (۶): ضریب همبستگی پیروان بین ساختار خانواده (تک‌همسری - چندهمسری) و ابعاد سازگاری

مقدار P	ضریب همبستگی	مقیاس‌ها
۰/۰۰۰۱	۰/۲۹۸	سازگاری عاطفی

۰/۸۳۰	-۰/۰۱۸	سازگاری اجتماعی
۰/۰۱۸	-۰/۱۹۸	سازگاری آموزشی
۰/۰۰۷	۰/۲۲۲	کل ابعاد سازگاری

براساس نتایج جدول (۶) سازگاری عاطفی بیشترین رابطه را با ساختار خانواده دارد ($0/001 \leq$)؛ اما بین سازگاری اجتماعی و ساختار خانواده رابطه‌ای مشاهده نشد. در کل، بین ساختار خانواده و سازگاری کلی رابطه معناداری مشاهده شد ($0/001 \leq$). این، نشان‌دهنده تأثیر منفی ساختار خانواده بر سازگاری پایین دانش‌آموزان است.

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده مشخص گردید که رفتارهای پرخطر در دانش‌آموزان خانواده‌های چندهمسری نسبت به خانواده‌های تک‌همسری بیشتر است. از سوی دیگر، در دانش‌آموزان چندهمسری میزان سازگاری به نسبت دانش‌آموزان خانواده‌های تک‌همسری پایین‌تر است.

یافته‌های این پژوهش با تحقیقات محمدی و احمدآبادی (۱۳۸۸)؛ بخشانی، لشکری‌پور، بخشانی، حسین‌بر (۱۳۸۶)؛ الجاسم (۲۰۱۱)؛ بروکس (۲۰۰۹)؛ مریم سلطانی و همکاران (۲۰۰۵)؛ ربکا و همکاران (۲۰۰۶)؛ رینرز و تفیلی (۲۰۰۸)؛ اووامانام^۱ (۱۹۸۴) و اویفسو و ادگوک^۱

۱-Owuamonam.

(۱۹۹۲) همسو است. از این رو، خانواده و ساختار آن نقش مهمی در شکل گیری شخصیت و سلامت روان فرزندان دارد. این که فرزندان چگونه پرورش می یابند زائیده تفکر، تلاش و روش های تربیتی خانواده است. ساختار خانواده نقش مهمی در پیشگیری از جرم و رفتارهای پرخطر نوجوانان دارد. علت این مسئله آن است که در سنین نوجوانی، زمانی که نوجوان در صدد کسب هویت و الگوی شخصیتی است نقش ساختار خانواده به خصوص پدر و مادر مؤثرتر می شود. فقدان پدر اثر غیرمستقیم خود را از طریق کاهش سطح درآمد خانواده، نبود کنترل و اجبار نوجوان به کار در بیرون و بی توجهی به روش های تربیتی آنها بر رفتار بزهکارانه و پرخطر نوجوانان آشکار می کند (مشکانی و سادات مشکانی، ۱۳۸۱).

بی توجهی خانواده و یا مسئولان تربیتی (مدرسه) و ضعف هایی که در امر تعلیم و تربیت نوجوان وجود دارد، از قبیل نبود کنترل، نیز باعث کجروی های نوجوان می شود و زمینه را برای رفتارهای پرخطر آماده می کند. در واقع، روانشناسان تربیتی بر این باورند که در خانواده هایی که بر اعمال فرزندان خود نظارت ندارند و کمتر مقررات مشخصی را در قبال رفتارهای غیرقابل قبول آنها وضع و از برخورد قاطعانه در مقابل سرسری سر سرسری پر سیر می کنند، زمینه های کجروی را مساعد

می‌کند (احمدی، خواجه نوری و موسوی، ۱۳۸۸). از دیگر سو، کیفیت روابط زن و شوهر بر کیفیت روابط آنان با فرزندان عمیقاً اثر می‌گذارد. در واقع، وقتی زن و شوهر از حمایت عاطفی یکدیگر برخوردارند بیشتر خود را درگیر تربیت فرزندان می‌کنند و در امر فرزندپروری بیشتر از خود حساسیت و شایستگی نشان می‌دهند (کتر و گاتمن، ۱۹۹۷).

در واقع، کیفیت روابط زن و شوهر در خانواده‌های چندهمسری ضعیف است. از این رو، زنان و فرزندان در خانواده‌های چندهمسری بیشتر مستعد بیماری‌های شایع روانپزشکی هستند. فرزندان در چنین خانواده‌هایی اغلب تأثیرات منفی تر و مخرب‌تری را تجربه می‌کنند؛ مثلاً بیشتر احتمال دارد که فرزندان مدرسه را رها کنند، معتاد به الکل و سیگار شوند و درگیری و بزهکاری بیشتری داشته باشند که همین زمینه‌ای برای عزت نفس پایین خواهد بود. هم‌چنین در چنین خانواده‌هایی مشکلات رفتاری، طلاق و احساس تنهایی بیشتر است (سلطان، الشمسی، فلچر، ۲۰۰۵). در خانواده‌های چندهمسری به دلیل رقابت بین هووها، رقابت میان فرزندان، مراقبت ناکافی پدران و مادران از فرزندان، کشمکش بین فرزندان و انضباط شدید زمینه برای ناسازگاری و بروز رفتار پرخطر در فرزندان چنین خانواده‌هایی بیشتر است (البدور و همکاران، ۲۰۰۲؛ الکوبسی، ۲۰۰۱؛ الدارمکی، ۲۰۰۱؛ اویفسو و ادگوک، ۱۹۹۲؛ به نقل از: مجاهد و بیرشک، ۱۳۸۱).

لذا تحقیق اویفسو و ادگوک (۱۹۹۲) نیز یافته‌های این پژوهش را تصدیق می‌کند؛ چنان‌که آنان در بررسی‌های خویش اذعان داشتند که نوجوانان پسر خانواده‌های تک‌همسری سازگاری بیشتری نسبت به

نوجوانان پسر خانواده‌های چندهمسری دارند که دلیل این امر آن است که در خانواده‌های چندهمسری به دلیل عدم ثبات و تفاوت شرایط خانوادگی، زمینه برای ناسازگاری بیشتر می‌شود. پژوهش اووامانام (۱۹۸۴) نیز نشان داد که نوجوانان در خانواده‌های چندهمسری با عزت نفس پایین و خودپنداره ضعیف روبه‌رو هستند که این زمینه را برای ناسازگاری فراهم می‌کند و اغلب این نوجوانان در پیشرفت تحصیلی دچار مشکل می‌شوند.

با توجه به پژوهش‌های انجام شده به نظر می‌رسد که چندهمسری تأثیرات منفی تری نسبت به خانواده‌های تک‌همسری بر شرایط خانواده دارد؛ اما این بدان معنا نیست که چندهمسری دارای تأثیرات مخربی باشد؛ لذا باید نقش الگوهای فرهنگی و مذهبی در این زمینه در نظر گرفته شود. در بعضی از فرهنگ‌ها، چندهمسری ممکن است نقشی محافظ را نیز داشته باشد؛ زمانی که زنان، کودکان و نوجوانان در فرهنگی رشد کنند که چندهمسری چه به لحاظ فرهنگی و چه از نظر مذهبی پذیرفته شده باشد، به خودی خود، تأثیرات منفی نمی‌گذارد و ناسازگاری کودکان و نوجوانان صرفاً تحت تأثیر افزایش تعداد افراد خانواده چندهمسری نیست و بخشی از آن به علت برچسب‌هایی است که زده می‌شود. از طرفی، بایستی قضاوت را بر مبنای احترام به نظر و عقیده مردم همان منطقه انجام داد. البته در عین حال توجه صرف به فرهنگ آن منطقه کافی نیست؛ چون این کار شاید باعث نادیده گرفتن حقوق کودکان و فرزندان و زنان در چنین خانواده‌هایی شود، و بایستی

ظلم و ستم‌های درون نظام ارزشی یک جامعه را صرفاً با فرهنگ یا مذهبی جلوه دادن آن توجیه کرد (مجاهد و بیرشک، ۱۳۸۱).

بنابراین، یافته‌های این پژوهش قویاً بر این نکته تأکید می‌کند که توجه به ساختار خانواده و نقش آن در تربیت فرزندان، تقویت رفتارهای صحیح در خانواده‌های سالم و صمیمی، ایجاد انگیزه، تشویق و ترغیب، کنترل و نظارت معتدل بر رفتارهای نوجوان، معاشرت‌ها و دوستان وی، نشان دادن واکنش مناسب در مقابل رفتارهای نادرست او به محض مشاهده نخستین کج رفتاری و تقویت نگرش‌های مثبت اعتقادی و باورهای اخلاقی، زمینه‌های مساعد را برای رشد اخلاقی و اجتماعی وی فراهم می‌کند.

لازم به ذکر است که مهم‌ترین محدودیت این پژوهش نیز تعمیم‌پذیری نتایج آن است. به بیان دیگر، یافته‌های این تحقیق برای جوامعی تعمیم‌پذیر است که ویژگی‌های فرهنگی جامعه مورد بررسی را داشته باشد و از تعمیم آن به جوامعی که به لحاظ فرهنگی با پژوهش حاضر متفاوت باشند، صدق نمی‌کند. از دیگر محدودیت‌های پژوهش، عدم امکان اجرای این پژوهش بر روی دختران در چنین خانواده‌هایی است که لزوم توجه به این مسئله قابل اهمیت است. پیشنهاد می‌شود در زمینه مادران در خانواده‌های چندهمسری پژوهش‌هایی صورت گیرد تا بیشتر به جنبه‌ها و تأثیرات الگوی ساختار خانواده دست یافت.

منابع

۱. نصیرزاده، ر، زال‌پور، خ، ۱۳۹۱، «تأثیر تجربه فقدان بر ادراک کودکان در مورد والدین و خداوند»، در: *خانواده‌پژوهشی*، سال دوازدهم، شماره ۲۶، صص ۱۶۱-۱۷۳.
۲. زارعی، ا. ۱۳۸۹، «بررسی رابطه بین شیوه‌های فرزندپروری والدین با ارتکاب نوجوانان به رفتارهای پرخطر براساس مقیاس کلونینگر»، در: *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، دوره ۱۸، شماره ۳، صص ۲۲۰-۲۲۴*.
۳. مشکانی، محمدرضا و مشکانی، زهراسادات، ۱۳۸۱، «سنجش تأثیر عوامل دورنی و بیرونی بر بزهکاری نوجوانان»، در: *مجله جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۲، صص ۳-۳۵.
۴. احمدی، حبیب، خواجه‌نوری، بیژن و موسوی، سیدمجید، ۱۳۸۸، «عوامل مرتبط با بزهکاری دانش‌آموزان دبیرستانی»، در: *مجله رفاه اجتماعی*، ۹ (۳۳)، صص ۱۰۵-۱۲۲.
۵. نوابخش، م و واحدی، م، ۱۳۸۹، «بررسی سرمایه اجتماعی خانواده بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان»، در: *پژوهش‌نامه علوم اجتماعی*، سال چهارم، شماره چهارم، صص ۸۴-۹۲.
۶. حسینی، م، بیات، ر، یغمایی، ف، حسن‌زاده، ص و نصیری، ن، ۱۳۹۱، «بررسی میزان همبستگی ابعاد عملکرد خانواده و خودپنداره نوجوانان پس‌سیگاری شهر زنجان»، در: *مدیریت ارتقای سلامت*، دوره ۱، شماره ۴، صص ۶۱-۶۸.

۷. علی‌زاده محمدی، احمدآبادی، زهره، ۱۳۸۸، «بررسی رفتارهای پرخطر در میان نوجوانان، راهکارهایی برای پیگیری از جرم در خانواده»، در: مجله خانواده‌پژوهشی، سال پنجم، شماره ۲۰، صص ۴۶۷-۴۸۵.

۸. بخشانی، نورمحمد، لشکری‌پور، کبری، بخشانی، سمیه و حسین‌بر، محمد، ۱۳۸۶، «شیوع رفتارهای پرخطر مرتبط با آسیب‌های عمدی و غیر عمدی در دانش‌آموزان دبیرستانی سیستان و بلوچستان»، در: مجله تحقیقات علوم پزشکی زاهدان، سال نهم، شماره ۳، صص ۲۷-۳۳.

۹. ریگی‌کوتاه، بهزاد، احمدی‌فروشانی، سیدحبیب‌الله، آقاشاهی، زهرا و همتی، سجاد، ۱۳۹۲، «اثر ساختار خانواده (تک‌همسری/چندهمسری) بر سبک‌های هویت دانش‌آموزان»، ارائه‌شده در: ششمین کنگره انجمن روانپزشکی کودک و نوجوان، تبریز.

۱۰. Agadjanian, V., & Ezeh, A. C. (۲۰۰۰). Polygyny, gender relations, and reproduction in Ghana. *Journal of Comparative Family Studies*, ۳۱, ۴۲۷-۴۴۱.

۱۱. Al-Krenawi, A., & Lightman, E. S. (۲۰۰۰). Learning achievement, social adjustment, and family conflict among Bedouin-Arab children from polygamous and monogamous families. *Journal of Social Psychology*, ۱۴۰, ۳۴۵-۳۵۶.

۱۲. Bergstrom, T. C. (۱۹۹۴). On the economics of polygyny. Retrieved July ۲۵, ۲۰۰۲, from <http://netec.mcc.ac.uk/BibEc/data/Papers/elsesrcls۰۴۲.html>.

۱۳. Brooks, thom (۲۰۰۹) eeee eeeeeee hhhh hhhmmmm
philosophical topics., ۳۷ (۲). Pp. ۱۰۹-۱۲۲.by diana al-jassem
arab news published: mar ۸, ۲۰۱۱ ۲۳:۱۸ updated: mar ۸, ۲۰۱۱
۲۳:۱۸ .

۱۴. Elbedour S, Onwuegbuzie A J, Caridine C, Abu-Saad H.(۲۰۰۲). The Effect of Polygamous Marital Structure on Behavioral, Emotional, and Academic Adjustment in Children: A Comprehensive Review of the Literature. Clinical Child and Family Psychology Review, Vol. ۵, No. ۴.

۱۵. Elbedour, S., Bart, W. M., & Hektner, J. M. (۲۰۰۰). Scholastic achievement and family marital structure: Bedouin Arab adolescents from monogamous and olygamous families in Israel. Journal of Social Psychology, ۱۴۰, ۵۰۳-۵۱۵.

۱۶. Elbedour, S., Onwuegbuzie, A. J., & Alatamin, M. (۲۰۰۲). Behavioral problems and scholastic adjustment among Bedouin-Arab children from polygamous and monogamous marital family structures: Some developmental considerations. Manuscript submitted for publication.

۱۷. Fincham, F. (۱۹۹۸). Child development and marital relations. Child Development, ۶۹, ۵۴۳-۵۷۴.

۱۸. fffffff fff ff moooon nn nnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnhttp:// dx
.doi . org /۱۰.۵۸۴۰/philtopics۲۰۰۹۳۷۲۷ hhhhhhhhhpppppphhhh

statement: Brooks, Thom (۲۰۰۹) Philosophical topics. ۳۷ (۲). pp. ۱۰۹-۱۲۲.

hhhyaamy” Philosophical topics. ۳۷ (۲). pp. ۱۰۹-۱۲۲.

۱۹. Georges Reniers .Rania Tfaily (March ۲۰۰۸). Polygyny and HIV in Malawi, Instute of behavioral science university of colorado at boulder Women in polygamous marriages suffering psychological torture.

۲۰. Hassouneh-Phillips, D. (۲۰۰۱). Polygamy and wife abuse: A qualitative study of Muslim women in America. Health Care for Women International, ۲۲, ۷۳۵-۷۴۸.

۲۱. Hetherington, E. M., & Stanley-Hagan, M. (۱۹۸۶). Divorced fathers: Stress, coping, and adjustment. In M. E. Lamb (E,,,,, ,, fsssssss sssss sssssss ssssssssssss ssss ۱۰۳-۱۳۴). New York: Wiley.

۲۲. Klomegah, R. (۱۹۹۷). Socio-economic characteristics of Ghanaian women in polygynous marriages. Journal of Comparative Family Studies, ۲۸, ۷۳-۸۸.

۲۳. Kudirat B. Sanni*, Nsisong A. Udoh*, Abayomi A. Okediji**,Felicia N. Modo* and Leonard N. Ezeh.. Family Types and Juvenile Delinquency Issues among Secondary School Students in Akwa Ibom State, Nigeria: Counseling Implications. J Soc Sci, ۲۳(۱): ۲۱-۲۸ (۲۰۱۰).

۲۴. Owuamonam, O.D. (۱۹۸۷). Adolescents' self-concept of polygamous family & its relationship to self-concept. International Journal of Psychology, ۱۹, ۵۹۳-۵۹۸.

۲۵. Oyefeso, A.O., & Adegoke, A.R. (۱۹۹۲). Psychological adjustment of Yorba adolescents as influenced by family Type: a research note. Journal of Child Psychology, ۳۳, ۷۸۵-۷۸۸.

۲۶. Rebecca J. Cook and Lisa M. Kelly, (۲۰۰۶). Family, Children and Youth Section, Department of Justice Canada, Polygyny and Canada's Obligations under International Human Rights Law

۲۷. Shope J T, Waller P F, Sujata R, Patil d. (۲۰۰۱). Adolescent antecedents of high-risk driving behavior into young adulthood: substance use and parental influences. Jean. Accident Analysis and Prevention ۳۳ ۶۴۹-۶۵۸.

۲۸. Sinha, D., & Bharat, S. (۱۹۸۵). Three types of family structure and psychological differentiation: A study among the Jaunsar-Bawar society. International Journal of Psychology, ۲۰, ۶۹۳-۷۰۸.

۲۹. eee mrrtttt tt yyyymmmnn dddddddddd dd ssssss ttttt wives and their children Mariam Sultan, Abdulla Al – Shamsi

and Leon C. Fulcher(۲۰۰۵)International Journal of Child and Family Welfare ,۱,۴۶-۵۵

۳۰. Valsiner, J. (۱۹۸۹.. nnnnnnnnnnnnnn ssssssssss ssssss development in polygamic families.In J. Valsiner (Ed.), Child development in cultural context (pp. ۶۷-۸۶). Toronto, Canada: Hogrefe and Huber.

۳۱. Ware, H. (۱۹۷۹.. yyyymmyr Wmnssss ssss ss llllllllllll society, Nigeria ۱۹۷۵. Journal of Marriage and the Family, ۴۱, ۱۸۵-۱۹۵.

۳۲. Wenk, D., Hardesty, C. L., Morgan, C., & Blair, S. L. (۱۹۹۴).The influence of parental involvement on the well-being of sons and daughters.Journal of Marriage and Family, ۵۶, ۲۲۹- ۲۳۴.

۳۳. Joseph Henrich۱,۲,*، Robert Boyd and Peter J. Richerson (۲۰۱۲). The puzzle of monogamous marriage. Phil. Trans. R. Soc. B (۲۰۱۲) ۳۶۷, ۶۵۷-۶۶۹.

۳۴. K. Francoa, A. Jausetb, C. Castañéa (۲۰۱۱). Monogamy and polygamy in two species of mirid bugs: A functional-based approach. Journal of Insect PhysiologyVolume ۵۷, Issue ۲, February ۲۰۱۱, Pages ۳۰۷-۳۱۵.

۳۵. Walter Scheidel (۲۰۰۹).A peculiar institution?Greco–Roman monogamy in global context.The History of theFamily.Volume ۱۴, Issue ۳, ۲۵ August ۲۰۰۹, Pages ۲۸۰–۲۹۱.
۳۶. Carr Gregg, M. R. C., & Grover, S. R. (۲۰۰۳).Risk taking behavior of young women in Australia, screening for health risk behaviors.Medical Journal of Australia, ۱۷۸, ۶۰۱- ۶۰۴.
۳۷. Katz, L, F., & Gottman, J.M. (۱۹۹۷).Buffering children from marital conflict and dissolution.Journal of clinical child psychology, ۲۶, ۱۵۷-۱۷۱.

